

Eymen el-Utûm'un Sâhirun ev Mecnûn Adlı Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi

Fatih YAVAŞ ^{ID}

Öğr. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, A.K. İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
Lecturer PhD, Necmettin Erbakan University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric, Konya, Türkiye
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1298-4532> | ROD ID: <https://ror.org/013s3zh21>
fatih.yavas@erbakan.edu.tr

Makale Bilgileri	Öz
<p>Makale Geçmişi Geliş: 13.02.2024 Kabul: 05.06.2024 Yayın: 30.06.2024</p> <p>Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Roman, Eymen el-Utûm, Sâhirun ev Mecnûn, Mütenebbî.</p>	<p>Roman, duygu ve düşüncelerin aktarımında başvurulan en muteber edebî ürünlerden biridir. Bu sanatın alt türleri içerisinde kurguyla gerçeğin iç içe geçtiği biyografik romanlar da bulunmaktadır. Okuyucuyu roman kahramanı hakkında bilgilendirmeyi amaçlamasının yanında yazara roman kahramanı üzerinden kendi subjektif gerçekliğini ifade etmeye imkân tanınması bakımından biyografik romanlar, en elverişli mesaj aktarım araçlarından biridir. Günümüz Arap Edebiyatının önemli roman yazarlarından biri olan Eymen el-'Utûm'un Mütenebbî'nin hayat hikâyesini anlattığı Sâhirun ev Mecnûn adlı romanı da bu tür bir romandır. Arap şiirinin önde gelen şahsiyetlerinden biri olan Mütenebbî'nin şiirleri sayısız araştırmaya konu olmasına rağmen söz konusu roman şairin hayatını bütüncül bir şekilde ele alıp okuyucuyu özellikle de Mütenebbî'nin duygu dünyasıyla buluşturarak daha yakından tanınmasını sağladığı için önemli bir eserdir. Romanın başkahramanı Mütenebbî'nin tarihsel gerçekliğinin, romancının zihnindeki özel gerçekliğinden süzülerek okuyucuyla buluştuğu eser; Mütenebbî'nin hayat hikayesini, şiirlerinin arkasındaki duygu ve anlam dünyasını başarılı bir şekilde yansıtmakla birlikte bozulan dirlik ve düzenin, hüküm süren zulüm ve fesadın izalesi noktasında Mütenebbî'nin şahsında bir başkaldırı hikâyesi olarak kurgulanmıştır. Bu açıdan söz konusu romanda Mütenebbî, şöhret ve iktidar tutkusuyla, enaniyeti ve kendini beğenmişliği ile kısacası zaaflarıyla değil yiğitlik timsali, sözünü sakınmayan, ilkeli ve dürüst, kendisinden ilham alınacak efsanevi bir şahsiyet olarak anlatılmıştır.</p>

The Technical and Thematic Analysis of the 'Thâkhirun av Majnûn' by Ayman al-Utûm

Article Info	Abstract
<p>Article History Received: 13.02.2024 Accepted: 05.06.2024 Published: 30.06.2024</p> <p>Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Novel, Ayman al-Utûm, Thâkhirun av Majnûn, Mutanabbî.</p>	<p>Novel is one of the most respected literary arts used to convey feelings and thoughts. Among the subgenres of this art, biographical are intertwined between fiction and reality. In addition to aiming to inform the reader about the hero of the novel, biographical novels are one of the most convenient means of conveying messages because they allow the author to express his own subjective reality through the hero of the novel. The novel 'Thâkhirun av Majnûn' written by Ayman al-Utûm, one of the important novelists of today's Arabic Literature, in which he tells the life story of Mutanabbî, is one of such novels. Although the poems of Mutanabbî, one of the leading figures of Arabic poetry, have been the subject of numerous studies, this novel is an important work because it deals with the poet's life in a holistic way and enables the reader to get to know him more closely, especially by introducing him to the emotional world of Mutanabbî. The work, in which the historical reality of Mutanabbî, the protagonist of the novel, meets the reader by filtering through the subjective reality in the novelist's mind, successfully reflects Mutanabbî's life story and the world of emotion and meaning behind his poems, and shows a rebellion in the person of Mutanabbî at the point of eliminating the disrupted peace and order, the prevailing oppression and corruption. It is constructed as a story of rebellion. Mutanabbî is described as brave, outspoken, principled and honest, virtuous, and a legendary figure, not with his passion for fame and power, his arrogance and conceit.</p>

Atıf/Citation: Yavaş, Fatih. "Eymen el-Utûm'un Sâhirun ev Mecnûn Adlı Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi". *Akif* 54/1 (2024), 160-177. <https://doi.org/10.51121/akif.2024.60>



"This article is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License** (CC BY-NC 4.0)" / Bu makale, **Atıf-GayriTicari (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı** altında lisanslanmıştır."

Giriş

1930'larda Leonard Ehrlich, Lion Feuchtwanger, Thomas Mann, Robert Graves ve Irving Stone gibi roman yazarlarıyla edebiyat sahnesinde yer almaya başlamış olan biyografik roman, çağdaş veya tarihî bir kişinin hayatını kurgusal bir anlatımla aktaran kurgu-gerçek üzere kurulmuş bir roman türüdür.¹ Bu tür romanlarda asıl amaç ünlü ve başarılı kişinin hayat hikâyesi kanalıyla topluma olumlu değerler aşlamak, örnek alınabilecek ideal modeller ortaya koymaktır. Yazar, bu tür romanlarda kişinin gerçek hikâyesine bağlı kalmaya özen gösterirken aynı zamanda vermek istediği mesaja uygun olarak bazı seçme ve eklemeler de yapar.²

Ürdünlü şair ve yazar Eymen el-Utûm'un *Sahirun ev Mecnûn* adlı romanı da bu türden bir biyografik roman örneğidir. Roman birçoklarına göre Arap şiirinin zirve şahsiyeti kabul edilen, şiirleri sayısız araştırmaya konu olan Mütenebbî'nin (öl. 354/965) hayat hikâyesini konu edinmektedir. Eser ağırlıklı olarak Mütenebbî'nin ve diğer şahısların romanın baş aktörü olan Mütenebbî tarafından tanıtılması üzerine kurgulanmıştır.³ Eser, Mütenebbî'nin tarihsel şahsiyetinin romanın kurgusal yapısı içerisinde mezc edildiği sanatsal üslubuyla, şairin iç dünyasına, eylem ve söylemlerinin perde arkasına ışık tutarak onu okuyucuya daha yakından tanıtmayı amaçlamaktadır. Roman, şairin doğumundan ölümüne kadarki hayatını 568 sayfada, 7 bölümde kronolojik bir biçimde anlatmaktadır. Kendi içinde 10 cüze taksim edilmiş olan her bölüm; o dönem içinde söylediği, o dönemdeki ruhsal durumunu yansıtan şiirlerinden birkaç beytin aktarımıyla başlamıştır. Metinlerin iç kısmında da bolca kullanılan şiirler, roman kahramanının diliyle yapılan psikolojik tahliller bu meşhur şairin şiirlerini yazarken hangi duyguları yaşadığı hususunda bu şiirlerin arka planına dair kıymetli çözümler içerir. Dolayısıyla kurgu tarafı bir kenara bırakılacak olursa romanı, Mütenebbî'nin şiirlerinin kabaca psikolojik çözümlemesi olarak da değerlendirmek mümkündür.

Romanın başkahramanı olan Mütenebbî hakkındaki malumat ve vesikaların bol miktarda bulunması, romanda çoğu zaman kurmaca öğelerin detaylarda ortaya çıkmasına, ana hikâyenin ise bilindik seyre muvafık bir şekilde aktarılmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte roman tarihî vesikalarla dolu belgesel formatında olmayıp okuyucuyu içine çeken aksiyonu bol bir kurgu filmi tadındadır.

Biyografik romanlar, her ne kadar romana konu olan kahramanın hayat hikâyesini anlatmayı amaçlasa da roman kurgusu içerisinde yazarının gerçeğini yansıtır ve roman kahramanına ait salt gerçeği aktarma iddiasını taşımazlar. Bu da bize roman yazarının sözcüğü karakteri romanına niçin taşıdığına dair sorular sormayı gerekli kılmaktadır. Zira roman bir kurgu ürünü olarak, yazarının niyetinden hâli değildir. Öyle anlaşılıyor ki yazar, Mütenebbî'yi kendi salt gerçekliğinden soyutlayıp onu haksızlıklara boyun eğmeyen, zulme ve fesada baş kaldıran yönleriyle, ilham alınacak efsanevi bir karakter olarak okuyucuya tanıtmayı hedeflemiştir. Nitekim günümüzde Müslüman devletlerin idaresinde görülen bozukluklar ve yanlışlıklar en önemlisi roman yazarının bu fikirleri nedeniyle hapse atılmış olması gibi saiklerin, romandaki hâkim temanın belirlenmesinde etkin bir rol oynadığı şeklinde bir tespit bulunmayı mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla romanın bütününde Mütenebbî'nin efsanevi bir kişilik olarak yüceltilmesinde onun haksızlıklara ve çarpıklıklara başkaldıran devrimci ve islahatçı yönü çok daha belirgin bir şekilde yansıtılmıştır. Bu durum, en azından bu roman

¹ Michael Lackey, *The American Biographical Novel* (New York: Bloomsbury Publishing, 2016), 1.

² Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Öncü Basımevi, 2003), 232-233.

³ Roman kahramanlarını tanıtmaya yönelik bk. Roland Bourneur - Real Quellet, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, çev. Hüseyin Gümüş (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 172-197.

özelinde edebî gayenin yanında romancının, İhvân-ı Müslimîn Cemiyetinin lider kadrosunda yer alan babasından miras aldığı davetçi yönüyle ilgili olduğunu düşündürmektedir.⁴

1. Romanın Teknik İncelenmesi

Roman farklı parçaların bir arada yer aldığı bir bütün olduğu için onun incelenmesi bu bütünü meydana getiren unsurların tek tek incelenmesini gerekli kılmaktadır.⁵ Bu nedenle araştırmaya konu olan roman; adı, şahıs kadrosu, olay örgüsü, zaman ve mekân vb. teknik unsurları itibariyle incelemeye tabi tutulacaktır.

1.1. Romanın Adı

Eymen el-Utûm'un romanlarında Kur'an etkisi çok barizdir. Neredeyse bütün romanlarının isimlerini Kur'an ayetlerinden seçen yazar Kur'an ayetlerine metin içerisinde de sıkça göndermelerde bulunur. Yazar, bu çalışmaya konu olan romanına da yine bir Kur'an ayetinden esinlenerek, Zâriyât Sûresi 52. âyetinden iktibasla, *Sâhirun ev Mecnûn* adını vermiştir. Eymen el-Utûm, Kur'an ayetlerinden iktibasla romanlarına isim verirken ayetin mazmununun romanın konusuyla irtibatlı olmasını dikkate alır. Yazarın ilham aldığı ayet, romanın konusu ve kahramanları aracılığıyla kendi anlam dünyasından taşarak yeni bir anlam boyutu kazanır. Nitekim çalışmanın konusunu oluşturan romanı da bu hususiyetinden uzak değildir. Utûm'un romanına esin kaynağı olan "Onlardan öncekilere hiçbir peygamber gelmemiştir ki, 'O bir büyücüdür' yahut 'bir delidir' demiş olmasınlar." meâlindeki Zâriyât Sûresi 52. âyeti, inkarcıların peygamberleri büyücü veya cinlenmiş olarak görmeleri neticesinde peygamberlerin vahiy olarak getirdiklerini reddetmelerine işaret etmektedir. Müşriklerin bu tutumu Cahiliye toplumunda şairlere ilişkin inanış ve kabuller dikkate alınmadan ilk bakışta tahkir ve tezyif amaçlı görülebilir. Ancak Kur'an'da "Biz ona şiir öğretmedik ona yakışmazdı da" (Yâsîn 36/69) ayetinde de görülen şiirle ilgili bu olumsuz ifade, daha ziyade onların tıpkı diğer şairlerde olduğu gibi, şair yakıştırmasında buldukları Hz. Peygamber'in cinleri vasıtasıyla görünmeyen alemle irtibatlı olduğuna dair toplumda kabul görmüş bir kanaatin reddine yöneliktir.⁶ Dolayısıyla Müşriklerin, üslubuyla kendilerini büyüleyen Kur'an ayetleri karşısında sergiledikleri bu tavır bir hakareti değil aksine bir hayranlığı ifade etmektedir. Eymen el-Utûm'un da romanında Arap şiirinin en büyük temsilcilerinden biri olan Mütenebbî'yi konu edinirken bu kadim inanıştan esinlendiği görülmektedir. Şöyle ki "büyücü veya cinli" ifadesini romanına isim yapmak suretiyle o; Mütenebbî'nin, şairlerin Cahiliye toplumunda gördüğü değer ve yüceliğe işaret etmek istemiştir. Nitekim bu düşünceyi destekleyen en önemli unsur şairin doğumunu konu alan romanın ilk sayfalarında net bir şekilde görülmektedir. Cinlerin, doğumunu ve terbiyesini kendi uhdelerine aldığı Mütenebbî ile ilgili tasarruflar ilk başta cinler arasında tartışmalara neden olmuş, cinlerin lideri olan Anyan şu sözleriyle onları ikna etmiştir:

⁴ Eymen el-Utûm'un hayatı ve romancılığına dair bk. Yamân Kashto, *Tekniyyâtu's-Serd fî Rivâyâti'l-Kâtib "Eymen el-Utûm"* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020); Salih Zor - Adnan Arslan, "Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2021), 158-160; Muhammed İkbâl Sevgili, *Eymen el-Atûm'un Romanlarında Kur'an Etkisi* (Batman: Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 9-52; Selma Aydın, *Cezaevi Edebiyatı Bağlamında Eymen el-Utûm'un "Yâ Sâhibey'is-Sicn" Adlı Romanın Yapı ve İçerik Bakımından İncelenmesi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 19-30. Kendisi de bir şair olan Utûm günümüzde Mütenebbî'nin divanını sosyal paylaşım sitesinde yetkin bir şekilde şerh etmektedir. bk. 'Utûm, Eymen. "Kursiyyu'l-Mutenebbi (Şerh-u Divanu'l-Mutenebbi) Halaqa (1)", *Youtube* (7 Eylül 2020).

⁵ Ahmet Yıldız, "Abdulvehhâb 'İsâvî'nin ed-Divânü'l-İsbatî İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/1 (2021), 71.

⁶ Câhiliye müşriklerinin şiire ve şairlere bakışına dair bk. *Kuran Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*, çev. Hayrettin Karaman (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 4/509.

“Ey hasetçiler bu dediğimi anlayacaksınız. Siz onun ömrünün uzun olmasını, bizim ömrümüzün uzunluğu anlamına geldiğini bilmiyorsunuz. Sizler verdiğimiz gibi aldığımızı anlamıyorsunuz. Eğer sizin hayatınız olduğu şekilde sürse fanilik kurdu onu kemirip bitirecektir. Ona gelince, sizden alınanlar ölçüsünde onunki tamama erecektir.”⁷

Cinlerin kralına ait yukarıdaki konuşma, Mütenebbî'nin doğaüstü güçler tarafından desteklenmiş yani cinlenmiş olduğuna vurgu yaptığı gibi cinler arasındaki ihtilaf da Allah ile melekler arasındaki Adem'in yaratılışıyla ilgili ortaya çıkan diyalogları anımsatmaktadır. İlgili ayetlerde (Bakara suresi 30-34) meleklerin “Yeryüzünde fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın” şeklindeki sorularına Allah'ın, “Sizin bilmediğinizi ben bilirim” şeklindeki cevabını anımsadığımızda Utûm'un Kur'an kıssalarını romanlarında başarılı bir şekilde işlediği gerçeği bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Örneğin cinlerin kralı konumunda bulunan Anyan'ın Mütenebbî'ye Ahmed ismini verdikten sonra “söyle ey Ahmed” demesi, onun da şiirini okuması neticesinde bütün cinlerin secdeye kapanması şeklindeki söz konusu anlatı, bütünüyle Adem'in Kur'an'daki yaratılış hikayesini andırmaktadır. Aynı şekilde Mütenebbî şiir okurken cinlerin gelip Mütenebbî'nin dizelerine kulak kesilmesi, cinlerin okunan Kur'an ayetlerini büyük bir hayranlıkla dinlediklerini anlatan Kur'an haberiyle birebir örtüşmektedir.

1.2. Şahıs Kadrosu

Roman kurgusunun önemli bir parçasını şahıs kadrosu oluşturur. Bunlar romanda etken veya edilgen konumda bulunabilir.⁸ Gerçek dünyadaki insanı, romanın kurgu dünyasına taşımak yetenek isteyen bir faaliyettir ve bu faaliyet hemen her romancının felsefesine, bakış açısına, nihayetinde yazarlık yeteneğine göre bir işlev ve işlerlik kazanır.⁹ *Sâhirun ev Mecnûn* romanında olaylar, romanın başkahramanı olan Mütenebbî merkezinde cereyan etmektedir. Dekoratif kahraman denilebilecek tali kişilikler ancak Mütenebbî'nin nasıl biri olduğunun anlaşılması noktasında işlev görmektedir. Romanın şahıs kadrosunu Mütenebbî'nin yanında olanlar ya da karşısında duranlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Kendisine düşman olmuş kişilere olay örgüsü içerisinde çok fazla söz hakkı verilmemiş, hadiselerle genellikle Mütenebbî nazarından bakılmıştır.

Romanda birçok karakter yer almakla birlikte bu bölümde Mütenebbî'nin hayatına etkisi itibarıyla ön plana çıkmış karakterlere değinilecektir.

Nine: İnsanlar içinde Mütenebbî üzerinde olumlu anlamda en çok etki bırakan kişiliktir. Cinlerle irtibatlı, doğaüstü güçlere sahiptir, gaybî haberler verir. İlk mürebbiyesi, koruyucusu, hayatı boyunca elini Mütenebbî'nin üzerinden çekmeyen, ölümünden sonra da Mütenebbî'nin kendisini büyük bir özlem ve sevgiyle yad ettiği insandır.

Baba: Mütenebbî'nin hayatında bazen ortaya çıkıp bazen kaybolan, yarı gerçek yarı hayalî ama eli hep oğlunun üstünde olan karakterdir. Oğlu gibi kendisinin de cinnî olduğunu söyler. O da ninesi gibi doğaüstü güçlere sahip biri olarak gaybî alemlerle irtibat halindedir. Fiziken imkânsız yolculuklarla oğlunu diyar diyar gezdirip o diyarların önceki sakinleriyle oğlunu tanıştırır. Oğlunu zamanın güçlüklerine karşı dayanıklı kılmak için çoğu zaman tek başına bırakır.

Anyan: Mütenebbî'yle özel olarak ilgilenen ve cinler içinde ona yardımcı olmak konusunda tereddüdü olanları ikna eden karakter olup cinlerin kralıdır.

⁷ Eymen el-'Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn* (Beyrut: el-Müessetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2023), 10.

⁸ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 142; Ali Eminoğlu, “Muhammed Hasan Alvân'ın 'Mevtun Sağîrun' (Küçük Bir Ölüm) Adlı Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/46 (2018), 150.

⁹ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009), 70.

Muhassed: Mütenebbî'nin oğludur.

Zevce: Mütenebbî, ninesinin zorlamasıyla evlendiği için ilk zamanlar eşine karşı olumlu veya olumsuz herhangi bir duygu beslememiş, fakat zamanla kendisini sevip bağlanmış ölümü Mütenebbî'yi derinden sarsmıştır.

Seyfüddevle el-Hamdânî (öl. 356/967): Halep merkezli Hamdânî hanedanlığının lideridir. Birçok emir ve yöneticiye methiye düzmesine rağmen Mütenebbî'nin samimi bir dostluk ve içten gelen bir sevgiyle şiirler yazmış olduğu belki de tek hükümdardır. Sarayda Mütenebbî'ye düşmanlık besleyenlerin kışkırtmalarının, manipülatif davranışlarının etkisi altında kalarak Mütenebbî'nin yüzüne hokka fırlatır. Bu nedenle kendisini terk eden şairi hayatı boyunca hep arar, gönderdiği elçilerle geri döndürmeye çalışır, fakat muvaffak olamaz.

Havle: Seyfüddevle'nin kızkardeşi olup Mütenebbî'nin büyük bir hayranıdır. Mütenebbî de onun güzelliğinden ve fesahatinden çok etkilenir. Eşinin ölümünden sonra ilk defa bir kadına karşı sevgi hisleri besler. Seyfüddevle'den ayrıldıktan sonra şairin en büyük özlemi haline gelir, ölümüyle Mütenebbî'yi hüznünlere boğar.

Fârâbî (öl. 339/950): Mütenebbî'nin kendisiyle Seyfüddevle'nin sarayında tanıştığı, bilgisi ve feraseti ile Mütenebbî'nin hayranlığını kazandığı, kendisinden felsefe ve mantık dersleri aldığı, zahit ve hikmet ehli zat. Mütenebbî'ye şiirlerinin ebedî olmasını istiyorsa onları hikmetle süslemesini tavsiye eden büyük bilge.

İbn Cinnî (öl. 392/1002): Seyfüddevle'nin meclislerinde Mütenebbî'nin yanında yer alan dil âlimidir. Halep'te başlayan aralarındaki dostluk ömür boyu sürmüştür. Mütenebbî şiiriyle ilgili sarf ve nahve dair soru soranları İbn Cinnî benim şiirimi benden daha iyi bilir diye kendisine yönlendirmiştir.

Ebû Firâs el-Hamdânî (öl. 357/968): Seyfüddevle'nin amcazadesi, şair savaşçı. Mütenebbî'nin varlığından ve Seyfüddevle'nin nezdinde gördüğü itibardan son derece rahatsız bir kişiliktir. Havle'nin Mütenebbî ile olan yazışmalarını gerekçe göstererek onun öldürülmesini talep eder. Mütenebbî'nin Seyfüddevle'nin huzurunda okuduğu şiirlerde birtakım dokundurmalara ve kendisini övgü içeren beyitlere yer vermesi nedeniyle emire hakaret ettiği ileri sürerek sürekli ona karşı kışkırtır.

İbn Hâleveyh (öl. 370/980): Seyfüddevle'nin sarayında Mütenebbî'ye karşı olan oluşum içinde yer alan, Mütenebbî'nin şiirinde dil hataları yaptığını söyleyen dil âlimidir.

Kâfûr (öl. 357/968): Seyfüddevle ile savaşmış ve bu savaşların birçoğunda Seyfüddevle'yi mağlup etmiş İhşîdilerin lideridir. Mütenebbî'nin Seyfüddevle ile yollarını ayırdıktan sonra onun şiirdeki kudretinden faydalanmak için şairi Fustat'a davet eder. Mütenebbî de hayatı boyunca peşinden koştuğu güç ve iktidara kavuşabilmek, Salda valisi olabilmek için ona kerhen methiyeler yazar. Fakat samimi olmayan, çıkar ilişkisi üzerine kurulu bu birliktelik kısa sürede bozulur. Kâfûr Mütenebbî'yi göz hapsine alıp hatta onu zehirleyerek öldürmeye çalışırken Mütenebbî de ondan kaçmanın yollarını arar. Sonunda efsanevi bir kaçışla arkasından ağır bir hiciv yazarak ondan kurtulmaya muvaffak olur.

Ali b. Hamza (öl. ?/?): Mütenebbî'nin Mısır'dan Kâfûr'un elinden kaçıp Kûfe'ye tekrar geldiğinde şiirlerini baştan sona kayda geçirmiş ravisi, sadık yoldaşdır.

Mesud: Mütenebbî'nin sadık hizmetçisi.

1.3. Vakıa/Olay Örgüsü

Olay örgüsü olayların sebep sonuç ilişkisi içerisinde anlatılmasıdır.¹⁰ Olay örgüsü esas karakteri itibarıyla taklit ve yansıtma eylemleriyle biçimlenen masal, hikâye ve roman gibi anlatıma dayalı türlerin vazgeçilmez unsurudur. Vakıa, anlatı sisteminin ruhu olup vakıasız bir anlatı sistemi düşünülemez.¹¹ *Sâhirun ev Mecnûn* romanının olay örgüsü romandaki her biri müstakil bir bölüm olarak ele alınan yedi bölümde yer almaktadır.

1.3.1. Ahmed'ine Övgüyle (h. 303-312)

Mütenebbî'nin cinlerin de hazır bulunduğu doğum hadisesiyle başlayan romanın ilk bölümü ninesinin gözetimi altında geçen Kûfe'deki çocukluk yıllarından bahsetmektedir. Alt tabakaya mensup, babası su satıcısı olan fakir bir ailenin çocuğu olarak okulda uğradığı hakaret ve hor görülmeler Mütenebbî'nin ruhunda ilk öfke ve yükselme ateşini tutuşturur. Karmatî istilası sonucunda babasıyla birlikte Kûfe'yi terk eder ve onunla tayy-i zaman tayy-i mekân kabilinden olağanüstü yolculuklar yapar. Semave Çölü'nde bedevilerin içinde kaldığı iki yıllık süre zarfında dil yeteneğini geliştirir, at binmeyi ve kılıç kullanmayı öğrenir.

1.3.2. Zamanın Felaketleri ve İsyan (h. 313-319)

Karmatîlerin Kufe'yi ikinci kez yağmalamasından sonra babasıyla Bağdat'a gider ve Ebû Ali el-Kâlî (öl. 356/967), İbn Düreyd (öl. 321/933), Niftaveyh (öl. 323/935), İbn Dürüsteveyh (öl. 347/958) gibi âlimlerden lugat, nahiv ve şiir öğrenir. Gezin bir şair olarak Rakka, Menbic, Trablus, Lazkiye, Antakya'ya uğrayıp bu şehirlerin eşrafına basit meblağlar karşılığı şiirler yazar. Hak ettiğini düşündüğü değerini kendisine verilmemesinin de hıncıyla bozuk düzenin sorumlusu olarak gördüğü iktidara karşı ders verdiği öğrencileri ve iyi ilişkiler kurduğu bedevi Arap kabileleri ile isyana kalkışır fakat bu kalkışma kısa süre içinde bastırılır ve hapse atılır.

1.3.3. Zindanda (h. 320-322)

Asıl ismi Ahmed olan şairin Mütenebbî lakabıyla şöhret bulması, peygamberlik iddiasında bulunduğu şeklinde asılsız bir propaganda ile bastırılan isyan sonrası bu ismin üzerinde asılı kalmasıyla gerçekleşir. Humus'un zindanlarında çok zor iki yıl geçirir. Valinin oğlu affını isteyen bir kaside yazmasını ona salık verir. Kasideyi yazınca Humus'u terk etmek koşuluyla affedilir.

1.3.4. Dünyaya Açılmak ve Anneye Dönüş (h. 323-336)

Hapisten çıktıktan sonra öncesinde kendilerinden izzet ve ikram gördüğü Tenûhî ailesinin yanına gitmek için Lazkiye'ye yönelir. Nitekim Muhammed b. İshak et-Tenûhî (öl. 354/965) kendisini himaye edip ihtiyaçlarını görür. Söylemediği bir şeyi söylemiş gibi aktaran hasetçilere inanması nedeniyle Tenûhî'ye kırılır ve ona sitem dolu bir şiir yazarak Lazkiye'yi terk edip Tarsus'a geçer. Tarsus emiri Muhammed b. Zürayk'e (öl. ?/?) şiir yazar, fakat aradığını orada da bulamayıp daha önce iyi ilişkiler kurduğu Kahtânîlerin bulunduğu Menbiç'e rotasını çevirir. Orada kabile çocuklarına bir müddet şiir okutur. Beklediği ilgi alakayı göremeyince orayı da terk eder. Bu dönemde Ali b. Mansur'a (öl. ?/?) yazdığı methiye nedeniyle kendisine 1 dinar ücret verilir ve kaside bu isimle şöhret bulur. Hayal kırıklığına uğramış, üzgün, yorgun ve öfkeli bir ruh haliyle ninesinin yanına, doğup büyüdüğü Kûfe'ye dönmeye karar verir. Kûfe'de bıkkınlık veren, durağan iki yılın ardından yeni maceralara atılır. Ninesinin ısrarıyla evlenir ve karısı ile Şam'a gitmek üzere 327 yılında Kûfe'yi terk eder. Evlilik Mütenebbî'ye bereket ve refah getirir. Daha önce söylediği kasidelerden birkaç dirhem ve dinar kazanan şair, Ömer b. Süleyman eş-Şarabî'ye (öl. ?/?) söylediği methiyesinden 1000 dinar kazanır. 328 yılında

¹⁰ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* (Ankara: Birlik Yayınları, 1984), 87.

¹¹ Tekin, *Roman Sanatı*, 62.

Muhassed adında bir oğlu olur. Şam'a gitmeden önce çölde yorucu yolculuklar yapar. Lübnan'a uğrar, Ebu Ali el-Evrâcî'ye (öl. ?/?) misafir olur, ona şiirler yazar. İlgi ve itibar görür, bir müddet yanında kalır ta ki hasetçilerin yalanlarından bıkana kadar... Sonra şöhretini duyduğu Bedr b. Ammar isminde Arap bir emirin yanına Filistin'e gitmek için yola koyulur. Burada da aynı akıbetle karşılaşır ve bu sefer Cereş'a, İbn Kerevves'e yüzünü çevirir. Burada da yazdığı şiir nedeniyle emirin öfkesini çeker ve öldürüleceğini haber alarak oradan kaçır ve Şam'a döner. Şam'a geldiği 333 yılında şehri İhşîdîlerin saldırısı altında bulur. Şam'da hüküm süren Hamdânîlerin lideri Seyfûddeve İhşîdîlere yenilerek Halep'e çekilmek zorunda kalır. Süregelen kaos nedeniyle ailesiyle birlikte tekrardan Antakya'ya doğru yola çıkar. Burada Ebü'l-Fadl el-Antakî'ye (öl. ?/?) şiirler söyler. Antakya'da iken 335 yılında ninesinden kendisini ölmeden önce son bir kez görmek istediğini belirten mektup alır. Ailesini Antakya'da bırakıp Kufe'ye döner. Şehre girişinde Karmatiler şehre girişine izin vermeyeceklerini söyleyerek ondan bir müddet Bağdat'ta kalmasını isterler. Bu esnada ninesine Mütenebbî'nin öldüğü haber verilir. Durumu öğrenen Mütenebbî ninesine bir mektup yazıp kendisinin ölmediğine, Bağdat'ta kendisini beklediğine dair haber gönderir. Ninesi mektubu okuyunca ölüm vaki olur. Eşine ve çocuğuna dönmek için Antakya'ya doğru yola koyulur. Remle'de ailesiyle buluşur, hastalanan eşi burada vefat eder. Seyfûddeve'nin Antakya valisi Ebü'l-Aşâir el-Hamdânî (öl. ?/?) kendisini himaye eder. İhşîdîlere karşı onunla savaşır. Ebü'l-Aşâir şairliğinden ve yiğitliğinden övgüyle söz ettiği Seyfûddeve'ye takdim etmek üzere Mütenebbî'yi yanına alıp beraber Halep'e giderler.

1.3.5. Seyfiyyât (h. 337-346)

Mütenebbî, Seyfûddeve'ye kendisinden önce 30 emire 40'tan fazla methiye yazdığını, hiçbir zaman el etek öpmediğini belirterek şiirini yanında oturarak okumak istediğini, o istediğinde değil kendi istediğinde şiir söyleyeceğini ve bunun için yılda 3000 dinar alacağını kabul ettirerek Seyfûddeve'nin şairi olur. İlme ve alimlere büyük değer veren, şiirden de habersiz olmayan Seyfûddeve onun şiirdeki maharetini takdir eder. Haçlılarla olan savaşlarda Seyfûddeve ile yan yana çarpışır. Onun zaferlerini yazdığı şiirlerle ebedileştirir. Aşırı derecede mağrur karakterine ilaveten, sarayda Ebû Firâs el-Hamdânî'nin başını çektiği, kendisine karşı olan grubun, emiri kendisinden yüz çevirmeye yönelik kışkırtmaları sonunda sonuç verir. İbn Haleveyh'in bir dil meselesi nedeniyle kızıp yüzüne anahtar atması fakat emirin buna ses çıkarmaması, Seyfûddeve'nin bir mecliste yüzüne hokka fırlatması, onun Seyfûddeve'nin kız kardeşi Havle'ye ilgisi olduğunu bilen Ebû Firas'ın hakaret ve saldırılarına Seyfûddeve'nin sessiz kalması bardağı taşıran son damla olur ve Halep'i terk eder.

1.3.6. Kâfûriyyât (h. 346-350)

Seyfûddeve'nin yanından ayrıldıktan sonra önce Şam'a, ardından İhşîdîlerin Remle emiri İbn Tuğc'a (öl. 334/946) uğrar. İhşîdi hükümdarı Kâfûr'un daveti üzerine Fustat'a geçer. Seyfûddeve ile yaptığı anlaşmaya benzer bir anlaşma onunla da yapar. Ne var ki bu zoraki birliktelikte kendisine vadedilen valilik hayaliyle Mütenebbî, istemeyerek Kâfûr'a methiyeler yazar. Bir müddet sonra bu hayalin gerçekleşmeyeceğini anlar. Kâfûr da Mütenebbî'nin onunla olan ilişkisinin samimi ve doğal olmadığını bildiği için onu göz hapsine alır. Bu süreçte maddî ve mânevî hürriyetleri kısıtlanan şair, nefret ettiği Kâfûr'a bir yandan medih şiirleri yazarken bir yandan da ondan kaçır kurtulmanın yollarını arar. Bir bayram arifesi gecesi fırsatını bulup uzun soluklu dillere destan bir kaçır hikâyesi sonunda doğup büyüdüğü Kûfe'ye döner.

1.3.7. Bitişler (h. 351-353)

Mütenebbî'nin ölümün kendisine yakın olduğunu hissettiği; izzet, ikbal, mülk ve iktidara dair herhangi bir hırs ve isteğinin kalmadığı hayatının son demleri... Seyfûddeve kendisine geri gelmesini rica eden elçiler gönderir. Seyfûddeve'ye derin bir sevgi beslese de kırılan kalbi bu

teklifleri kabule yanaşmaz. Ninesi ve eşinden sonra hayali ile avunduğu Havle'nin ölüm haberi şairi derinden sarsar. Seyfüddeve'ye bunun için bir mersiye kaleme alır. Bu dönemde şiirlerini temize çektirir. Son Karmatî saldırısının püskürtülmesi ve şehrin savunulması noktasında büyük bir yiğitlik örneği sergiler. Önce Büveyhî hükümdarı Rüknüddeve'nin veziri İbnü'l-Amîd (öl. 360/970) ve sonrasında onun ricasıyla Adudüddeve'ye (öl. 372/983) kısa süreli misafir olur, onlara medih şiirleri yazar. Büyük hürmet ve ikram görmesine rağmen ömrünün son demlerine rastlayan bu bolluğu bir bahtsızlık olarak ifade eder. Hicri 353 yılının Ramazan ayında eskiden kendisini hicvettiği Dabbe b. Yezîd'in dayısı Fâtik idaresindeki bir grup çapulcu yolunu keser, meydana gelen çarpışma sonunda oğlu ve kölesiyle birlikte öldürülür.

1.4. Anlatıcı

Anlatıcı, romancının hikâyeyi anlattığı, romancı ile okuyucu arasında ara bir kişidir. Anlatıcı ya romanda geçen hikâyenin kişilerinden biridir (özne anlatıcı) ya da hikâyede rol almayan, olayların dışında kalmış birisidir (gözlemci anlatıcı). Bu iki anlatım türünün her ikisini de kullanan veya roman kişilerinin kendilerini ayrı ayrı anlattığı anlatım türü ise çoğul anlatıcı olarak isimlendirilir.¹²

Sâhirun ev Mecnûn romanını incelendiğinde biyografik roman türüne uygun özne (ben) anlatıcı tipinin genellikle kullanıldığı görülmektedir. Olaylar çoğunlukla romanın baş aktörü Mütenebbî'nin dilinden aktarılmış, onun bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Yazar, Mütenebbî'nin iç dünyasına odaklanmayı tercih ederek okuyucuya birinci planda şairin duygu dünyasını iletmeyi amaçladığı için bu anlatım türü roman boyunca hâkim varlığını sürdürmüştür:

"Bilmediğim bir şeyin peşine düşmüşüm onun da benim peşime düştüğünü bilmeden. Yürüyorum ve yürüdüğüm yerde ölümüm de benle beraber yürüyor. Yarısı kan olan bir suya ulaşıyorum, bana uygun olmayan kişileri benle yürümeye davet ediyorum. Bir altın olarak kendimi toprağa gömüyorum ve basit insanlar arasında yaşamaya razı oluyorum. Bütün bunlara başkaldırmış olsam da sonuçta ne olacak? Hiçbir şey, ölümden başka hiçbir şey..."¹³

Yazar romanında nadir de olsa gözlemci anlatım türüne yer vermiştir:

"Kimsenin yaklaşmaya cesaret edemediği kesik başı öylece üç gün kaldı. Bayram gecesi olduğunda yüzünden çiğ tanesi damlarken melekler doğduğu gündeki gibi onu aldılar ve ruhunu semaya götürdüler, cesedini yeryüzünde bıraktılar. Kabri İmam Ali'nin kabri gibi olacak, kimse yerini bilmeden bulutlar ona şefkat edecek."¹⁴

1.5. Zaman ve Mekân

Romanda hikâye belirli veya belirsiz mutlaka bir zamanda cereyan ettiği için zaman unsuru romanın genel yapısını meydana getiren temel unsurlarından biridir. Destan ve masal gibi geleneksel anlatı da esas olanın olay olması nedeniyle zaman mefhumu belli belirsiz olup vakıanın zihinlere taşınması için kullanılan, pek de önemsenmeyen bir araç olmuştur.¹⁵ Fakat romanda durum böyle olmayıp romana geniş zamana yayılan olay, durum, duygu, yaşantı, hayal ve düşünce unsurlarının sergilendiği bir zaman sanatı gözüyle bakılabilir.¹⁶

Sâhirun ev Mecnûn adlı roman Mütenebbî'nin (303/915-916) yılında doğumuyla başlamış, (354/965) yılında ölümüyle sonlanmıştır. Romanda geriye dönüş tekniği kullanılmamış, olaylar tarihsel seyre uygun bir şekilde aktarılmıştır. Romancı Mütenebbî'nin

¹² Tekin, *Roman Sanatı*, 103-114.

¹³ 'Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 487.

¹⁴ 'Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 566.

¹⁵ Tekin, *Roman Sanatı*, 110.

¹⁶ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 126.

hayatını yedi bölümde anlatırken bölüm başlarında, her bölümün hangi zaman aralığını kapsadığını zikretmiştir. Şüphesiz bu durum, bir yandan romanın kurgusal yapısından istifade edilerek okuyucuyu bir tarih kitabı anlatısının sıkıcılığından kurtarıırken öbür yandan Mütenebbî'nin hayatına dair bütüncül ve tutarlı malumat sunmaktadır.

Roman esas karakteri itibariyle bir terkiptir. Diğer unsurlar gibi mekân da romanın asıl unsuru konumundaki vakianın-gerçek ya da kurmaca olsun-bir mekâna ihtiyaç duyması nedeniyle önemi haizdir. Romancı mekân unsurunu olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını çizmek, toplumu yansıtmak ve atmosfer yaratmak cihetinde kullanabilir.¹⁷ Romanda mekânlar somut ve soyut olmak üzere ikiye ayrılır. Somut mekânlar ülke, şehir, kasaba, çöl, dağ, deniz gibi açık mekanlar olduğu gibi ev, oda işyeri gibi kapalı dar mekânlar da olabilir.¹⁸ Geniş mekânların sadece üzerinden geçilen veya durulan ama kişilik üzerinde çok belirleyici olmayan özelliği var iken kurgunun önemli bir parçası olarak kapalı mekândaki her parça, köşe ve mekânın işleniş biçimi ile olay ve kişiler üzerinde etkiye sahiptir.¹⁹

Sâhirun ev Mecnûn romanına baktığımızda daha çok somut ve açık mekânların kurguda yer aldığı görülmektedir. Romancı asi ve özgür bir ruha sahip olarak resmettiği Mütenebbî'yi tarihsel gerçekliğine uygun olarak herhangi bir mekân veya şahsiyetle kısıtlamamış, onu dar mekânlara hapsedmemiştir. Kûfe, Menbiç, Rakka, Lazkiye, Halep, Şam, Bağdat, Trablus, Antakya gibi pek çok şehirde bulunmasına rağmen hiçbirine kalben bağlı kalmamış, daimî bir yolculuk hâlinde, onun vatanı ve sığınağı hep şiiiri olmuştur. Bu yüzden roman yazarının romanın kahramanı ile mekân olgusu arasında başarılı bir uyum ortaya koyduğundan söz edilebilir.

Romanda genelde şehirler, dağlar ve çöller gibi açık mekânlar kullanılmış olmakla birlikte bu geniş mekânlar içinde bulunan mağaralar, han, hane, çarşı, medrese, cami, saray, zindan gibi dar mekanlar da kurguda yer almış ve bunlara dair tasvirler çoğunlukla kısa tutulmuştur. Dar mekânlar tasvirleri kimi zaman insan mekân özdeşliği üzerinden kurgulanarak yapılmıştır. Örneğin Mütenebbî uzun zaman ayrı kaldığı ve ona kavuşacak olmanın özlemi içinde yanıp tutuştuğu Kûfe'de ninesiyle beraber yaşadığı evine döndüğünde kendi duygularıyla ev arasında benzerlik kurarak şöyle demektedir:

“Yaklaşık on sene önce babamla beraber çıktığım kapının kemeri pek değişmemişti, fakat taşları biraz solmuş kemer daha da eğilmişti. Kaplamasına gelince o tamamen kertilmişti. İnsanlar evlerinden ayrı kaldıklarında bu nasıl oluyor doğrusu hiç bilmiyorum. Acaba bu evler sakinlerini mi özlüyor? Vallahi ben çok özledim. Tıpanın şişeyi özlediği gibi değil bağırtlak kuşunun suyu özlediği gibi belki de daha fazla... Eve girdim ve onu sessiz sakin buldum. Geçip giden yıllar onu değiştirmiş, günlerin deveranı onu eskitmişti. Bahçenin duvarları üzgün, komşularımıza bakan pencereler yapayalnızdı. Güneşin girmesi için uzun zamandır açılmamıştı. Kapılarını kucaklamaya, pencerelerine sarılmaya, duvarlarını öpmeye niyetlendim. Bana karşı soğukluklarını görünce beni görmezden geleni öpmeye cesaret edemedim.”²⁰

1.6. Anlatım Teknikleri

Bilgiyi sunmanın yöntemleri, kanalları ve araçları en az bilginin içeriği kadar önemlidir. Roman bir dil sanatı ise romanda estetik dokuyu meydana getiren şey anlatım teknikleridir.

¹⁷ Tekin, *Roman Sanatı*, 129; Selçuk Pekparlatır, “Sudanlı Yazar Et-Tayyib Sâlih'in Hafnetu Temr Adlı Kısa Öyküsünün Teknik ve Tematik İncelemesi”, *Marife* 20/2 (2020), 556.

¹⁸ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 134-136.

¹⁹ Mehmet Bakır Şengül, “Romanda Mekân Kavramı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/11 (2010), 533.

²⁰ Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 238.

Anlatım teknikleri anlatıya çeşitlilik, dinamizm ve derinlik kazandırarak roman için söz konusu edildiğinde onu bir tarih, bir psikoloji veya sosyoloji kitabı olmaktan çıkarır.²¹

Sâhirun ev Mecnûn romanı incelendiğinde yazarın birçok anlatım tekniğini kullandığını görmek mümkündür.

1.6.1. Diyalog

Diyalog en doğal anlatım yoludur. Romanda birden fazla kişinin karşılıklı konuşması anlamına gelen diyalog tekniğinde dil, doğal akışıyla kullanılır. Diyalog yöntemi kahramanların psiko-sosyal konumlarının açıklanmasına, anlatıma doğallık izlenimi verilmesine, farklı kişilerin düşünce ve felsefelerinin etkileşimine katkı sağlar.²²

Romanda Mütenebbî'nin ninesi ile babasının kimliği üzerine gerçekleştirdiği aşağıdaki diyalogu örnek olarak vermek mümkündür:²³

- Benim babam kim?
- Ne oldu Ahmed?
- Babamın kim olduğunu bilmek istiyorum.
- Babanın kim olduğunu sana büyüdüğün zaman söyleyeceğim demiştim.
- Şimdi bilmek istiyorum.
- Niye böyle nefes nefese kaldın, mektepte ne oldu?
- Bu leş istifleriyle bir arada bulunmaya dayanamıyorum.
- Çocuklarla kavga mı ettin?
- Kim benim babam? Bu soru cevap vermenin imkânsız olacağı kadar zor mu?
- Baban bu eşrafın hepsinden hayırlıdır. Onların lideridir o.
- İsmi bilmek istiyorum.
- Şu an öğrenemezsin.
- Beni kandırıyorsun. Bu bir sır mı?
- Baban beklenen kişidir ey Ahmed.
- Bana niçin yanıltıcı cevaplar veriyorsun? Nesebimi bilmek istiyorum.

Kabileleri sebebiyle kendisine düşmanlık edilmesinden çekinmesi veya ailesinin yoksulluğu sebebiyle hayatı boyunca nesebini gizlediği ifade edilen²⁴ Mütenebbî'nin bu tutumunun romanın kurgusunda farklı bir zemine oturtulduğu görülmektedir.

1.6.2. İç Diyalog

İç diyalog bir anlamda iç monoloğa benzemektedir. Roman kahramanının doğal olarak içinde bulunduğu psikolojik duruma göre sanki karşısında birisi varmış gibi kendi kendisiyle konuşması, tartışmasıdır.²⁵ Mütenebbî'nin Karmatî istilası sonrasında kendi içinde tartışması

²¹ Tekin, *Roman Sanatı*, 185-187.

²² Tekin, *Roman Sanatı*, 254-255; Yıldız, "Abdulvehhâb 'Îsâvî'nin ed-Dîvânü'l-İsbartî İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", 87.

²³ 'Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 24.

²⁴ İsmail Durmuş, "Mütenebbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/195.

²⁵ Tekin, *Roman Sanatı*, 259.

buna örnek gösterilebilir. Söz konusu aktarım aynı zamanda onun güce sahip olmak konusunda duyduğu hırsı, zaafiyete gösterdiği tahammülsüzlüğü gözler önüne sermektedir.²⁶

“Bazılarını dükkânları yağmalarken gördüm. ‘Sizi koruyacak olana, üzerinize düşeni yapın’ diye bağıyorlardı. Akan kanları gördüm ve ondan lezzetli bir tat aldım. Kendime kızdım: Kan görüntüsünden zevk mi alıyorsun, kokusu seni kendine mi çekiyor? Asla, fakat ben boyun eğen zayıftan hoşlanmıyorum, küstah güçlüyü ise seviyorum. Hayat güçlüler içindir. Hayatlarını mızraklardan uzak kılamayanlara gelince onların yaşamaya hakkı yoktur. Fakat bu zavallıların günahı ne ki böylesine kanları dökülüyor? Onların günahı zayıflıklarıdır. Saçmalıyorsun. Belki de fakat hayat bu şekilde akar. Ölüm kılıçla defedilir. Ölümü hiçbir şey defedemez. Vaaz verme! Benimle şu hayatta kalanları ve ölenleri bir düşün. Aralarındaki kıstas kılıçtır. Onlar kılıcın iki kenarı arasında durmaktadır. Senin hakkında endişeliyim. Benim hakkımda mutmain olmandan iyidir. Kuvvetin şehveti, gücün fitnessi vardır. Güç aynı zamanda mutluluktur. Hiçbir şey muzaffer olarak ele geçirilmiş bir şeyden daha keyif verici değildir.”

1.6.3. İç Monolog

İç monolog yazarın müdahalesi olmadan iç dünyasını yansıtmak üzere şahısların ifade edilmemiş veya söylenmemiş sözleridir. Bu sözler adeta daha oluşum içinde olup içerik olarak şahısların en mahrem duygu ve düşüncelerini kapsar.²⁷

Romancı biyografik roman türünün bir hususiyeti olarak olayların aktarımını kahramanın gözünden yapmakta bu anlatılarda iç monolog tekniğine sıklıkla başvurmaktadır. Örneğin Mütenebbî'nin hırpani kıyafetleriyle alay eden mektep arkadaşlarının kendisi hakkındaki düşüncelerini iç monolog yöntemiyle şu şekilde ifade etmektedir:²⁸

“Okula döndüm. Elbisem ipinceydi. Cılız vücudum içinde sallanıyordu. Başım çıplaktı. Ninemin diğer çocuklarda olduğu gibi siyah bir sarık alacak imkânı yoktu. Arkadaşlarım ipek elbiseleriyle çalımla yürüyorlar, bana küçümseyerek bakıyorlardı. Onların ‘Sucunun oğlu geldi. Şunun komik elbiselerine bakın. Babasının bu yırtık pırtık elbisenin yerine temiz bir elbise alacak parası yok mu? Çok cılız, evde ona hiç yemek vermiyorlar mı? İçlerinden biri bana bir parça ekmek atarken kahkahalara boğulup Ye ey fakir! Evinde bunun gibi ekmek bulamazsın dediğini duyar gibiydim’. Bir keresinde üzerlerine atılıp dişlerimle hepsini çiğ çiğ yemem gerektiğini düşündüm. Bu dünya yenleri sarkmış, süslü elbiselere sahip olanlar dışında kimseyi tanımıyor. Yuh olsun size ey kokuşmuş akbabalar, şişmiş danalar! Niye ben fakir bir babanın oğluyum, annem ölmüş, ninem de konuşmaktan başka bir şeye malik değil.”

1.6.4. Geriye Dönüş Tekniği

Geriye dönüş tekniği romanda kronolojik olarak genellikle ileri doğru giden iç zamanın yer yer bu düzenliliğinden kopup geriye doğru sarmasıdır.²⁹ Romanda bir kahramanın geçmişi hemen roman başında anlatılmaz. Aradan bir süreç geçtikten, okuyucunun merak duygusu kamçılandıktan sonra bahse konu olan kahramanla ilgili bilgiler geçmişe dönülerek verilir. Geriye dönüş kapsamında değerlendirilecek bir diğer uygulama geriye bakış yöntemidir. Bu uygulama ya anlatıcının marifetiyle gerçekleştirilir ya da herhangi bir kahramanın bakış açısından yararlanır.³⁰ *Sâhirun ev Mecnûn* romanında yazar Kâfûrla ilgili bilgiler verirken Mütenebbî'nin bakış açısından yararlanmıştır. Mütenebbî, Kâfûr'la tanışıp görüşükten sonra ileriki sayfalarda onunla ilgili tanıtıcı bilgileri özet olarak şu şekilde vermektedir:³¹

²⁶ Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 35-36.

²⁷ Fatih Tepebaşılı, *Roman İncelemesine Giriş* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2012), 208.

²⁸ Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 22.

²⁹ Hakan Sazyek, *Roman Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Hece yayınları, 2020), 139.

³⁰ Tekin, *Roman Sanatı*, 234-242.

³¹ Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 406.

“Habeşli bir köle. Siyahlığı, zifiri karanlık bir geceden daha koyu. Bu siyahlığı sebebiyle ona Kâfûr ismi verilmiş. On yaşında iken Habeşistan veya Nûbe’den getirilmiş, Mısır’da köle pazarında 18 dinara satılmış. Onu bir yağ tüccarı satın almış. Alt dudağı delinmiş, çarpık bacaklı, hantal, çirkin biri olarak bulduğu için onu türlü işlerde kullanmış. En zor işlere tahammül etmiş, birçok sıkıntı görmüş...Sonra bu efendisinin elinden çıkmış, Kâtip Mahmud b. Vehb’in eline düşmüş. Ondan okuma ve yazmayı öğrenmiş. Bundan sonra ne yağ testisi taşımış ne de hata yaptığında sırtı kırbaçlanmış, İbn Vehb’in kâtibi olmuş. İbn Vehb onu efendisi Muhammed b. Tuğç’a götürerek hediye olarak takdim etmiş. O da Kâfûr’u çocuklarının eğitiminden sorumlu kılmış, iyi bilgisinden dolayı ona orduda kumandanlık görevi vermiş. İbn Tuğç zekasını, kabiliyetini ve sadakatini görünce onu azat etmiş, sonra ordularının komutanı olmuş. İdaresindeki ordularla İbn Râik ve Seyfüddevle’yi mağlup etmiş. Mısır’da İhşîdî Devletinin temellerini ikame etmiş, İbn Tuğç’un ölümünden sonra da Mısır’ın fiilî hükümdarı olmuş.”

1.6.5. Tasvir

Tasvir, romanın kurmaca dünyasında yer alan kişi, olay ve mekân gibi unsurları sanatın sağladığı imkânlardan yararlanarak görünür kılmaktır. Tasvir bir şeyi olduğu gibi çizmek değil, tasvir edilen şeyi okuyucuya gerçekmiş gibi hissettirmektir. Tasvir sanatı iki şekilde yapılır: İlki nesnel tasvir olup bahis konusu olan şey gerçek görüntüsüyle olduğu gibi tasvir edilir. İkincisi öznel tasvir olarak isimlendirilir ki bu tasvirde yazar kendi duygularını ve mizacını işin içine katar.³²

Utûm’un romanında tasvir tekniğinin her iki türüne de örneklik teşkil edecek kullanımlar görmek mümkündür. Bununla birlikte anlatı açısından önem taşımayan unsurların ayrıntılı tasvirleriyle okuyucu akıştan koparılmamış, uzun tasvirlerle yer verilmemiştir. Aşağıdaki tasvir Mütenebbî’nin gözünden zindanın betimlenmesinin yaptığı nesnel tasvir örneğidir:³³

“Sabah çığlıklarıyla mahzende uyandım. Güneş doğmuş olmasına rağmen ışığı zindanın karanlığını tamamen ortadan kaldırmaya yetmiyordu. Sadece odanın güney köşesinde bulunan bir menfezden biraz ışık sızıyordu fakat o da odanın ancak küçük bir bölümünü aydınlatıyordu.”

Aşağıdaki satırlar da bir nesnel tasvir örneğidir:³⁴

“Mahkeme salonuna girdiğim zaman dev bir kubbeyle çevrili, ortasından çok sayıda kandilin sarktığı yüksek bir tavan gördüm. Kadı, kubbenin tam altında kahverengi parlak bir ahşaptan yapılmış bir masada oturuyordu. Başını enikonu sarmış, tepesinden turkuaz rengi bir tüyün bittiği, kırmızıya çalan bir sarık giyiyordu. Kaftanı ise üzeri altın nakışlı olup siyah renkteydi. Sağında daha küçük bir masada kadının kâtibi oturuyordu. Uzun saçı yüzünün yarısını kapatmış, bu yüzden kulakları ve boynu görünmeyen, tahminime göre yirmi yaşlarında bir gençti. Kırmızı bir elbise giymişti. Önünde tüy kalemin içine batırıldığı bir mürekkep hokkası, üst üste istiflenmiş kağıtlar vardı.”

Yazarın kullandığı tasvir örnekleri bazen her iki türü de kapsamaktadır:³⁵

“Askerler zırha bürünmüş, miğferler başlarını kapatmış, mızrakları ellerinde sahibini ikiye bölüyor. Sanki mızrağı tutan o demirin iki kenarında heybet ve azametle duruyor. Zırhların parçaları, miğferlerin yüzeyleri güneş ışığında ıslı ıslı parlıyor. Öyle ki vakit gece olsa gündüze dönmüş sanırdım.”

³² Tekin, *Roman Sanatı*, 199-223; Mücahit Küçüksarı, “Suriyeli Öykücü Sa’îd Hûrâniyye ve Ahî Rafîk (Ağabeyim Refik) Adlı Kısa Öyküsü”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50/50 (2020), 72.

³³ Utûm, *Sâhîrun ev Mecnûn*, 166.

³⁴ Utûm, *Sâhîrun ev Mecnûn*, 171.

³⁵ Utûm, *Sâhîrun ev Mecnûn*, 35.

1.7. Dil ve Üslup

Roman dili romancının kendine özgü, sanatkârane bir şekilde ürettiği bir dildir. Dolayısıyla romanda estetize edilmiş, çağrışım değerleriyle donatılmış, imgelerle yüklü bir üst dil olan kurmaca dil kullanılır.³⁶ Üslup ise bir romancının romanını nasıl anlatıyor sorusunun cevabı olup herkesin kullandığı genelleşmiş mevcut dil malzemesini kişisel ama özgün bir ifade haline getirme çabasıdır.³⁷

Sâhirun ev Mecnûn romanının yazarı Utûm'un eserinde son derece fasih, anlaşılır, sade bir dil kullandığını söylemek mümkündür. Romanda yöresel sözlere, müstehcen ifadelerle yer verilmemiştir. Yazarın kelime seçimleri tekdüze olmayıp müellif farklı sayfalarda aynı anlama gelen farklı kelime kullanımına özen göstermiştir. Kendisi de bir şair olarak, Mütenebbî şiiri üzerinde büyük bir vukufiyet sahibi olan yazar, Mütenebbî'nin dilinden sadece onun şiirlerini nakletmemiş, İmruülkays (öl. 540 civarı) Züheyr b. Ebû Sülmâ (öl. 609 [?]), Cerîr (ö. 110/728 [?]), Ferezdak, (öl. 114/732), Buhtürî (öl. 284/897) gibi birçok Arap şairinin dizelerine anlatı içerisinde yer vermiştir. Romanın başkahramanı Mütenebbî'nin şiirlerine muvafık olarak at, kılıç, mızrak gibi savaş unsurlarının teşbihlerle betimlenmesinde başarılı örnekler sunmuştur.³⁸ Yazarın zengin dil kullanımı şiirle sınırlı olmayıp müellif kâh bölüm başlıklarının isimlendirmesinde kâh metin içinde kullandığı deyimler ve atasözleri ile Arap dili ve edebiyatına ne denli hâkim olduğunu sergilemiştir. Yazarın cümleleri ne kısa ne de başı sonu belli olmayan uzunluğa sahiptir. Sanatsal üslubu yer yer belirgin bir şekilde hissedilmektedir.

2. Romanın Tematik İncelenmesi

Romanın birey, toplum ve hayat etrafında anlamını bulan değerlere ayna tutması itibarıyla fikir ögesinden bağımsız olması düşünülemez. Dolayısıyla romancı eserini telif ederken belli bir amaca hizmet edecek şekilde eserini kurgulamakta, kendisi açısından önemli olduğunu düşündüğü değerleri okuyucuya aktarmaya çalışmaktadır.³⁹

Çalışmanın konusunu oluşturan *Sâhirun ev Mecnûn* adlı roman da bu hususiyeti ile tebarüz etmektedir. Romanda Mütenebbî, toplumda görülen zulüm ve fesada, yöneticilerin liyakatsizliğine, Arap toplumunun çöküşüne zemin hazırlayan her türlü düşünce ve tasarruflara karşı çıkan haklı bir isyanın gür sedası olarak resmedilmektedir. Mütenebbî'nin hayatını anlatan eser bu mesajlarla yüklü kurgusu dolayısıyla şairin eleştirilere konu olabilecek kişisel zaaflarına yer vermeyerek veya iletme istediği mesajı gölgelemeyen çok cılız göndermelerle yazarı açısından kendisine biçilen işlevi başarılı bir şekilde yerine getirmiştir. Güç ve servet sahibi kimselere methiyeler düzmesi hedefe ulaşma konusunda mazur görülebilecek bir durum olarak yansıtılmış, övgüler düzdüğü kişilerle olan ilişkisini koparması daima Mütenebbî açısından geçerli bir mazerete dayandırılarak makul gösterilmeye çalışılmıştır. Başka bir örnekte devlete isyana kalkıştıktan sonra yenilgiye uğratılıp hapse atıldıktan sonra zindandan çıkmasını sağlayacak özür kasidesi yazması kendi isteğiyle değil emirin on yaşındaki oğlunun kendisinden bunu ısrarla rica etmesiyle olduğu şeklinde aktarım yazarın kurgudaki niyetini gözler önüne sermektedir. Örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte romanın teması gereği romanın vermek istediği mesajları, Mütenebbî'nin şahsında tepki olarak ortaya çıkan olumsuz durumları şu şekilde başlıklandırmak mümkündür:

³⁶ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 257.

³⁷ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 272.

³⁸ Mütenebbî'nin şiirindeki savaş unsurlarına dair bk. Adnan Arslan, "Mütenebbî'nin Şiirlerinde Savaş Unsurlarına Ait Tasvirler", *Van İlahiyat Dergisi* 9/15 (2021), 127-145.

³⁹ Ahmet Yıldız, "Muhsin er-Ramlî'nin Hadâiku'r-Reîs İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (2023), 343.

2.1. Zulüm ve Fesat

Yöneticilerin zalimane tutumları, zevk ve eğlenceye düşkünlükleri, beldelerde hüküm süren fesat ve kaos romanın hâkim temalarıdır. Mütenebbî de yaşadığı toplumda yaygın olan zulüm ve fesadın ortadan kalkması için devlet idaresinin değişmesi ve devrilmesini elzem görmektedir. Lazkiye'ye ikinci gelişinde etrafına topladığı gençlere yaptığı konuşma bu hususla ilgilidir:

“Gördüğünüz gibi yoldan çıkmış bu ümmeti peygamberlerden başkası o sapkın yollarından döndüremez. Fakat nübüvvet bitmiş, kitap inmiştir. Siz de görüyorsunuz ki bu bozguncu fasık hükümdarları ancak kılıç caydırır. Ve ben, bana ve size ait olan mülkü alıncaya, dünyayı adaletle dolduruncaya değin onlarla savaşmaya ant içtim.”⁴⁰

2.2. Liyakatsizlik

Mütenebbî Deylemliler ve Türkler gibi Arap olmayan kavimlerin devlet idaresini ele geçirmesini Arap toplumlarının yaşadığı bozulma ve çöküşün sebeplerinden biri olarak görmektedir:

“Müslümanların işini deruhte edecek halifeden geriye ne kaldı? Hiçbir şey. Sarayına kapanmış, ordu komutanının izni olmadan dışarı adımını atamıyor. Doğru düzgün Arapça konuşamamasına rağmen, dünyaya Arapça ve Kur'an ile hükümran olmuş Müslümanların halifesine ne yapacağını söylüyor.”⁴¹

Yine o aynı şekilde on altı yaşında ziyaret ettiği Sâmerâ şehrinin Mu'tasım-Billâh (öl. 227/842) ve Vâsik-Billâh (öl. 232/847) zamanlarındaki görkem ve cazibesini kaybetmiş olmasını Türklerin devlet içerisinde nüfuz sahibi olmasına bağlamaktadır.⁴²

2.3. Zayıflık ve Gevşeklik

Mütenebbî, özellikle Karmatîlerin yaptıkları zulüm ve katliamlara dair isyanında halkların böylesine bir mezalime maruz kalışlarını mukavemet ruhundan yoksun, acziyet ve zayıflığı kader olarak benimsemelerinde aramaktadır.⁴³ Güç sahibi olmadan hak sahibi olunamayacağına sıklıkla vurgu yapan Mütenebbî'nin, Hz. Hasan'ın kabrini bereket için tavaf edenlere bereketin ancak kılıçta olduğunu söylemesi de onun güce ne denli önem verdiğinin bir kanıtıdır. Devrimci bir ruhla güç, iktidar ve şan uğrunda sürdürdüğü hayat mücadelesinde kendisi gibi zulme ve fesada başkaldıracak insanlar aramakta, karın tokluğuna zillet içerisinde yaşamayı kabullenmiş insanları gördükçe böylesine bir hayat sürmenin ölümden beter olduğunu esfle ifade etmektedir:⁴⁴[Hafif]

لا	إِفْتِخَارٌ	إِلَّا	لِمَنْ	لَا	يُضَامُ	مُدْرِكٌ	أَوْ	مُحَارِبٌ	لَا	يَنَامُ
ذَلَّ	مَنْ	يَعْبُطُ	الدَّلِيلَ	بِعَيْشٍ	رُبَّ	عَيْشٍ	أَحْفُ	مِنْهُ	الْحِمَامُ	
مَنْ	يَهْنُ	يَسْهَلُ	الْهُوَانُ	عَلَيْهِ	مَا	لِجِرْحٍ	بِمَيْتٍ	إِيْلَامُ		

Övünç ancak kendisine haksızlık yapılamayan, hedefine ulaşmış veya (gaflet) içinde uyumayarak (hedefleri uğrunda) savaşanıdır.

⁴⁰ 'Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 137.

⁴¹ 'Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 191.

⁴² 'Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 90-91.

⁴³ 'Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 35-36.

⁴⁴ Ebü't-Ṭayyib Ahmed b. el-Huseyn el-Mütenebbî, *Dîvânü'l-Mütenebbî* (Beyrut: Dâru Beyrut, 1983), 164; 'Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 91.

Zillet içinde yaşam sürene gıpta eden zelil olmuştur. Nice hayatlar vardır ki ölümü tercih etmek o hayatlardan daha güzeldir.

Kim alçalırsa (zilleti kabullenirse) alçaklık artık ona kolay gelir. Ölmüş bir kimseye yara artık işlemez.

Mütenebbî'nin zafiyete tahammülsüzlüğü sadece başkaları için değil kendisi için de geçerlidir. Bu nedenle aç bî-ilaç yaptığı uzun yolculuklardan dolayı vücudunun bitkin düşüşüne acıyan insanların şefkat dolu bakışları onu mutlu etmeyip aksine memnuniyetsizliğine yol açmıştır. Mütenebbî dava sahibi erkeklerin kadınlara olan tabii temayülünü dahi hedefe odaklanmaktan alıkoyan bir engel olarak görmüş, bu yüzden hayatı boyunca kadınlardan yüz çevirmiştir.⁴⁵ Onun romanda konu edinilen Havle'ye olan ilgisi âşığın kendi içinde yaşadığı melankolik bir aşk hikayesi şeklinde olup şair bu duygularını sevdiğine açıkça ifade etmemiştir.

2.4. Tahkir ve Aşağılama

Mütenebbî küçüklüğünden beri gurur ve onuruna son derece düşkün bir şahsiyet olarak hayatını idame ettirmiştir. Çocukluk yıllarını geçirdiği Kûfe'de okuldayken alt tabakaya mensubiyeti, kıyafeti ve fizikî görüntüsü nedeniyle aşağılanışını kabullenmeyerek kendisini alaya alanı dövmüş, böyle şeylerin bir daha yaşanmasına izin vermemiştir.⁴⁶

Bir ilim meclisinde Zehebî'ye (öl. ?/?) yaptığı ilmi itiraza Zehebî'nin, nesebine dil uzatarak konuyla ilgisiz cevap vermesi, yaşanan tartışma sonrasında Zehebî'nin kendi meclisinden Mütenebbî'yi kovması onun da Zehebî'ye hicviye yazması dikbaşlı, mağrur tabiatının karakteristik özelliğidir.⁴⁷

2.5. İhanet ve Yalan

Mızrak yarasının, güvendiği dostların ihanetinin kalbinde açtığı yaradan daha hafif geldiğini söyleyen Mütenebbî, isyana kalkıştığında yanında olan Ebû Dulef'in kendisini terk edip üstüne mahkemede aleyhinde şahitlik etmesinden sonra zindanda ona güzel yemekler, elbiseler ve kâğıt kalem getirmesinin hiçbir önemi olmadığını belirtmekte, bela ve musibetlere yılmadan göğüs gereceğini şu şekilde ifade etmektedir:⁴⁸ [Münserih]

أَهْوَنُ بِطُولِ التَّوَاءِ وَالتَّلْفِ وَالسَّحْنِ وَالْقَيْدِ يَا أَبَا دُلْفِ
عَيْرَ إِخْتِيَارٍ قِيلْتُ بِرَّكَ بِي وَالْجُوعِ يُرْضِي الْأَسْوَدَ بِالْجَيْفِ
كُنْ أَيْهَا السَّحْنُ كَيْفَ شِئْتَ فَقَدْ وَطَنْتُ لِلْمَوْتِ نَفْسَ مُعْتَرِفِ
لَوْ كَانَ سُكْنَايَ فِيكَ مَنَقَصَةً لَمْ يَكُنِ الدُّرُ سَاكِنَ الصَّدْفِ

Uzun yaşamanın, helak olmanın, zindanın ve prangaların inan hiçbir önemi yok ey Ebû Dulef!

Bana yaptığın iyiliği istemeden kabul ettim. Açlık, aslanları leşlere razı eder.

Ey zindan! Dilediğini yap. Ben ölümü, belalara sabredeceğini ikrar eden kişi gibi kendime yurt edindim.

⁴⁵ 'Utûm, Sâhirun ev Mecnûn, 100.

⁴⁶ 'Utûm, Sâhirun ev Mecnûn, 23-24.

⁴⁷ 'Utûm, Sâhirun ev Mecnûn, 39-40.

⁴⁸ Mütenebbî, Dîvânü'l-Mütenebbî, 52; 'Utûm, Sâhirun ev Mecnûn, 196.

Sende kalışım benim için bir eksiklik olsa da inci, sedefin sakini değildir.

At binmeyi ve savaşçılığı öğrendiği bedeviler arasında kaldığı süre zarfında atlara bile yalan söylemediğini belirten Mütenebbî hayatı boyunca dürüstlüğü ilke edinmiş, yalandan nefret etmiştir.⁴⁹

2.6. Amaçsızlık

Mütenebbî'nin isyanına konu olan bir diğer tema insanların uğrunda öleceği bir davası olmadan hayvanlar gibi yaşam sürmesidir. Nitekim hapisten çıktıktan sonra iç monolog tarzında konuşmasında bu öfkesini gözlemlemek mümkündür:

“İnsanları kılıç üzere bir araya toplaman ölmek üzere bir araya getirmen gibidir. Kimse ölmek istemiyor, yolunda öleceği gaye şerefli olsa da... Kimse savaşmak istemiyor, uğrunda savaştığı hedef yüce olsa da... Allah'ın merhamet ettiği hariç tüm insanlık hayvanlar gibi yemek, içmek, çiftleşmek ve yatıp uyumak, sonra da ölmek istiyor. Ben bunun için yaratılmadım. Aciz bir yaşam sürmek için dünyaya getirilmedim.”⁵⁰

Mütenebbî büyük emeller peşinde koşacak gençliğin ortalarda görünmeyişini toplumda yaşanan çöküşün sebepleri arasında görmektedir. Cami cemaatinin bir safı bile doldurmayan yaşlılardan meydana gelişi, ihtiyaçların üzerine çökmüş uyuşuklukları, amaçsızlıkları ve zayıf akılları onu kederlendiren şeylerin başında gelmektedir.⁵¹

2.7. Yoksunluk

Mütenebbî hayatı boyunca geçimini sürdürmek için emirlere, güç ve nüfuz sahibi kimselere methiye yazmaya kendisini mecbur hissetmiştir. Ne var ki birçoğu şiirinin kıymetini takdir edememiş, hakkı olan ücreti ödemekte ona karşı cimri davranmış, bu da şairin öfkesine neden olmuştur.⁵² Şairin yaşadığı yoksunluk medih şiirleri yazma mecburiyetini, bu mecburiyet ise methiye düzerken bile onlara karşı gizleyemediği öfkesini doğurmuştur. O bir yandan “Malı az olanın dünyada itibarı yoktur. Dünyada itibarı az olanın da malı yoktur” derken mal ve mülk sahibi olmanın gerekliliğine dikkat çekmekte, öbür yandan ise Ali b. Ahmed b. Amir el-Antakî'ye methiyesinde de görüleceği üzere “Sultanlardan nefretim ile akbabaların öldürecekim sultanların kafataslarını benden beklemesi, beni onlara yakın olmaktan alıkoydu” cümleleriyle onlara karşı duyduğu gerçek hislerini ifşa etmektedir. Nitekim Mütenebbî, Ali b. Ahmed'e bu şiiri okuduğunda memduh “Bu ne cüret! ben de sultanlardan biriyim” şeklinde çıkışınca “Nefretin öznesi olarak kendimi değil benden nefret eden sultanları kastettim” diyerek durumu kurtarma yoluna gitmiştir.⁵³ Anlaşılan o ki Mütenebbî yaşadığı yoksunluğu hedeflerine ulaşma konusunda önündeki en büyük engellerden biri olarak görmüş, medih şiirleri yazdığı kişileri ise hedefe yaklaştıran bir basamak taşı olarak kullanmıştır.

Sonuç

Ürdünlü şair ve yazar Eymen el-'Utûm, romanlarında toplumsal sorunlara yer vermesiyle tanınan, Arap dünyasında son dönemin öne çıkan edebiyatçılarından biridir. Hak, adalet, hürriyet, liyakat gibi değerlere yaptığı vurgu onun romanlarının mihenk taşını oluşturmuş; bu değerler etrafında kurguladığı anlatısıyla topluma rehberlik etmeyi kendine ilke edinmiştir.

Kaleme aldığı son romanlarından biri, meşhur Arap şairi Mütenebbî'nin hayat hikayesini anlattığı *Sâhirun ev Mecnûn* adlı eseridir. Diğer romanlarında olduğu gibi yazarın bu romanı da

⁴⁹ 'Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 56.

⁵⁰ 'Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 218.

⁵¹ 'Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 101.

⁵² 'Utûm, *Sâhirun ev Mecnûn*, 250.

⁵³ İbn Fevarrace el-Berûcirdiyyî, *el-Feth 'ala Ebi'l-Feth*, thk. Rıdâ Raceb (Dımaşq: Dâru Temmûz, 2011), 216.

mesaj yüklü tematik hususiyetleriyle göze çarpmaktadır. Bu nedenle romanda Mütenebbî, yaşadığı toplumda görülen olumsuzlukları başkaları gibi kabullenmeyen, bu menfi durumları değiştirmeyi kendisine misyon edinen devrimci bir karakter olarak resmedilmiştir. Roman ayrıca Mütenebbî'nin bir şair olarak çağlar boyunca sahip olduğu haklı şöhretinin, romanın baş kahramanı Mütenebbî'nin mitolojik bir karakter olarak takdimi üzerinden şiirinin yüceltilmesine de matuftur. Nitekim romanın bizatihi ismi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Şiiriyle efsanevi bir kişilik, cesaret ve yiğitliğiyle kendisinden ilham alınacak bir kahraman olarak, romanda bir takım olağanüstü hadiseler yer verilmesi pek tabii durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşadığı olağanüstü hâller, çektiği acı ve sıkıntılar vs. bütün bu unsurlar seçilmiş, özel biri olmanın gerekleri, kendisine biçilmiş mukadderatın bir sonucudur.

Romanın bir diğer özelliği Mütenebbî'nin bütün şiirleri için olmasa da en azından dönemseller olarak taksim edilen şiirlerinin genel arka planına dair aydınlatıcı bir işlevinin olmasıdır. Zira 'Utûm'un bugün sosyal mecralarda Mütenebbî'nin divanını derinlikli bir şekilde serh ettiği oturumlara bakılınca şiirlerinin arkasında yatan duygu ve düşüncelerine dair yaptığı yorumlar son derece makul görünmekte, yazarın bu konudaki nüfuzunu eserine de yansıttığı müşahede edilmektedir.

Romanda tekil bakış açısı yöntemi kullanılmış, anlatı romanın baş aktörü Mütenebbî üzerinden yapılmıştır. İç diyalog, iç monolog, tasvir gibi teknik unsurlara yer verilmiş, zulüm, ihanet, liyakatsizlik, zayıflık, amaçsızlık tematik unsurlar olarak romanda yer almıştır. Fasih bir dil kullanılan romanda cümle terkipleri yalın ve gramer kurallarına uygun olup üslup yer yer sanatsaldır.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The authors declare no conflict of interest. / Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Aktaş, Şerif. *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Birlik Yayınları, 1984.
- Arslan, Adnan. "Mütenebbî'nin Şiirlerinde Savaş Unsurlarına Ait Tasvirler". *Van İlahiyat Dergisi* 9/15 (2021), 127-145.
- Aydın, Selma. *Cezaevi Edebiyatı Bağlamında Eymen el-Utûm'un "Yâ Sâhibey'is-Sicn" Adlı Romanın Yapı ve İçerik Bakımından İncelenmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Berûcirdiyyî, İbn Fevarrace. *el-Feth 'ala Ebi'l-Feth*. thk. Rıdâ Raceb. Dımaşk: Dâru Temmûz, 2011.
- Bourneur, Roland - Quellet, Real. *Roman Dünyası ve İncelemesi*. çev. Hüseyin Gümüş. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Çetin, Nurullah. *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Basımevi, 2003.
- Durmuş, İsmail. "Mütenebbî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/195-200. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Eminoğlu, Ali. "Muhammed Hasan Alvân'ın 'Mevtun Sağırın' (Küçük Bir Ölüm) Adlı Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/46 (2018), 141-162.
- Kuran Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*. çev. Hayrettin Karaman. 5 Cilt. Ankara: TDV Yayınları, 3. Basım, 2007.
- Kashto, Yamân. *Tekniyyâtü's-Serd fî Rivâyâtî'l-Kâtib "Eymen el-'Utûm"*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Küçüksarı, Mücahit. "Suriyeli Öykücü Sa'îd Hûrânîyye ve Ahî Rafîk (Ağabeyim Refik) Adlı Kısa Öyküsü". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50/50 (2020), 57-80.
- Lackey, Michael. *The American Biographical Novel*. New York: Bloomsbury Publishing, 2016.
- Mütenebbî, Ebü'ṭ-Ṭayyib Ahmed b. el-Huseyn, *Dîvânü'l-Mütenebbî*. Beyrut: Dâru Beyrut, 1983.
- Pekparlatır, Selçuk. "Sudanlı Yazar Et-Tayyib Sâlih'in Hafnetu Temr Adlı Kısa Öyküsünün Teknik ve Tematik İncelemesi". *Marife* 20/2 (2020), 547-568.
- Sazyek, Hakan. *Roman Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Hece yayınları, 3. Basım, 2020.
- Sevgili, Muhammed İkbâl. *Eymen el-Atûm'un Romanlarında Kur'ân Etkisi*. Batman: Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Şengül, Mehmet Bakır. "Romanda Mekân Kavramı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/11 (2010), 528-538.
- Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 7. Basım, 2009.
- Tepebaşı, Fatih. *Roman İncelemesine Giriş*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2012.
- 'Utûm, Eymen. *Sâhîrun ev Mecnûn*. Beyrut: el-Müessesetü'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 16. Basım, 2023.
- 'Utûm, Eymen. "Kursiyyu'l-Mutenebbi (Şerh-u Divanu'l-Mutenebbi) Halaqa (1)", *Youtube*, Yayın Tarihi 7 Eylül 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=SvKAXT8UEfE&list=PLJ4Wd8bZtUd-BpdqoK-8Ao4UAzp0EBxiC>
- Yıldız, Ahmet. "Abdulvehhâb 'Îsâvî'nin ed-Dîvânü'l-İsbatî İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/1 (2021), 66-95.
- Yıldız, Ahmet. "Muhsin er-Ramlî'nin Hadâiku'r-Reîs İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (2023), 332-353.
- Zor, Salih - Arslan, Adnan. "Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2021), 155-180.